

VÄGVISARE I ROM

Av professor AXEL BOËTHIUS

POPULÄRA funderingar över det antika Rom gå ofta i två riktningar. Man gör sig en glansbild av marmorstaden, som är högeligen missvisande, eller man låter alldeles okritiskt skildringarna av Rom under senrepublikansk tid och första århundradet e. Kr. med allt vad de ha att förmäla om husras, eldfara, ruskiga begravningsplatser och allsköns ohygieniska missförhållanden gälla för hela kejsartiden. I båda fallen förlorar man ur sikte — genom överdrift eller underskattning — vad Tacitus så mästerligt klargör i sin skildring av Neros Rom. Omkring 100 e. Kr. samlade romarna all sin tekniska, arkitektoniska och stadsplanemässiga erfarenhet i en stor lösning av miljonstadens problem. Vi se den framför oss i Ostia och på flera punkter i Rom, i varuhuset vid Trajanus' forum, i 5-våningshuset vid Ara Caeli, i kyrkan S. Giovanni e Paolo. Så ombyggdes både Rom och Ostia under århundradet efter de katastrofer för det gamla orediga och naturvuxna Rom, som eldsvådorna under Nero och Flavierna inneburo. Den stadsbild med talrika atriehus, som vi känna från Pompeji, Herculaneum och — efter de sista årens djupgrävningar — från det republikanska Ostia, försvann i ett fjärran. Men också den senrepublikanska och augusteiska tidens vanryktade, skröpliga höghus, som varit så karakteristiska för storstaden Rom, fingo ge vika för en mycket förbättrad ny upplaga. De stora folkrika kvarteren fylldes av en tegelklädd arkitektur av murstensmassa; lagarna begränsade den till omkr. 20 meters höjd. Den bestämdes av en förvånande ensartad standardtyp — den typ med butiks- eller verkstadsrader längs gatorna och direkta trappor från gatan till husets övre våningar, som härskar i äldre italienska städer och stadskvarter än i dag. Trastevere och Marsfältet äro alltjämt den bästa, levande kommentaren till Ostia. Se vi på kejsartidens höghus med moderna ögon och nordiska krav, träda givetvis onöjaktigheter i dagen. Trapporna äro lika trånga och branta som i gamla italienska hus av i dag; för uppvärmningen är det lika litet eller till och med sämre sörjt än i

hus från den gamla goda tiden i till exempel Rom och Neapel. Romarna nådde ej förrän i senare kejsartid fram till det uppvärmda husets idé. De byggde till värn mot sommarhettan och fröso om vintern, som man gör i Trastevere den dag som är. Men även med kök och tvättrum var det rätt klen beställt, och våningarna voro trånga i denna husmassa, som bredde ut sig över hela stadsområdets bostadskvarter med en mycket liten minoritet förnämre enfamiljshus i sina täta, jämnskurna led.

Den senaste observationen för direkt över till en annan sida av denna urbanism, dess kollektivitet. Det har överflödat av gårkök och utskänkningsställen, där man hämtade färdig mat för dagen, så som man ser det till exempel i Syrakusas gamla, tätbyggda stadsdelar än i dag. Bagerier fanns det överallt, och därtill de stora statliga sädesmagasinen med sin monumentala nyttoarkitektur. Vattenproblemet var löst på ett storartat sätt genom de världsberömda akvedukterna. Badstugor funnos i stor mängd, och på ett flertal ställen i staden öppnade de berömda romerska baden konstprydda parker, bibliotek, gymnastikplatser och högvälvda salar med olika temperatur för hyreshusens tusenden. Det var en del av stadens gemensamma vardagsrum. Kring staden anlades vidare från första årh. f. Kr. och framåt en krets av stora parker, så som det också var i nyare tidens Rom före vandaliseringen i slutet av 1800-talet. Därtill slöt sig det originellaste i denna kejsartidens stadsbild, den allmänna, väldiga festvåning och dagligstue, som skapades av ett monumentalt, brett, marmorklätt stråk från Tibern till Titus' och Trajanus' termer på Oppius (till Eskvilinen alltså och den nuvarande Via Merulana). Forum Romanum var den äldsta beståndsdelen däri. Därtill slöt sig på ena sidan Colosseum, på den andra kejsarfora, och från dem utvecklade sig sedan hela den lysande prakten med teatrar, portiker, folkförsamlingsplats, rännarbanor, tempel — som Pantheon —, bad och parker och konstverk i tusental över Marsfälet. Världen har aldrig sedan dess sett ett sådant monumentalt centrum, så rikt, så växlande i färg och form, så skiftande från högstämnd festlokal till platser för det dagliga livets nöjen, handel och dagdriveri. Man kan möjligen trots den stora skillnaden i mått jämföra Venedigs centrum från Dogepalatset till S. Marcusplatsen (fastän den venetianska stadsbilden i övrigt med dess många palats är mycket olik Roms och Ostias likformiga husmassa). Alla de många kyrkorna i Rom äro också äkta barn av denna antika urbanism, såväl arkitektoniskt genom sitt arv av höjd och vidd från forntidens basilikor och

termer som genom sin uppgift i stadens liv, fastän syftet helt förbytt från materialistisk samhällskultur till samling kring andlig gemenskap.

Henrik Schück har i sitt stora verk »Rom, en vandring genom seklerna» på ett fullkomligt lysande sätt fattat, älskat och agat denna världshistoriskt viktiga stadsbild. Hans klara, osmyckade, genom snabbögt intresse levandegörande stil blev både rik och varm, då han med raska penseldrag lade in detaljer i den ypperligt åskådliggjorda helheten. Forskarlyckan och förtjusningen från Schücks mångomtalade årliga Romresor leva som en inre värme och en besjälad iver i skildringen. Hur älskade han ej att måla ut för sig Caius' och Titus' vardagsliv i stadskvarteren, baden och Roms monumentala delar. Oredan, stämnet och lukterna stå som en dunst från en nyss förfluten storstadsdag kring gator och gränder. Den, som råkat läsa boken i en italiensk bondestad med regn som enda renhållning och stadsmurarna som sopnedkast m. m., kan lätt förnimma realismen i Schücks hänvisning till Rocca di Papa och upplevelse av de antika källornas klagovisor och skämt — ja även av möjligheterna att härda det mänskliga luktsinnet. Rom var dock givetvis, särskilt under den lyckliga kejsartiden, bättre skött och dränerat än en sådan tjusande myrstack på de italienska bergviddernas stup och kullar med dess myller av folk och få. Undersökningar på Aventinen visa oss redan från senrepublikansk tid ett vittförgrenat kloaksystem. Emellertid fick kejsarstaden efter omkring år 100 e. Kr., då man uppgav likbränningen, i alla fall ett tillskott i luftförskämning, som måste ha påmint om vad Stendhal förtäljer om stanken i de romerska kyrkorna, då man begravnade i dem, nämligen de täta raderna av gravhus för obrända lik längs alla infartsvägar. Med judarnas och de kristnas katakomber var det en annan sak. Komminister Gösta Hagelin har här givit oss en värdefull ledning genom sin bok »Roms katakomber». De voro en underjordisk dödens storstad, medan de hedniska gravplatserna exponerade sin motsvarighet mot livets stad genom rikemansgravar, hyreshusfolkets små gravbyggnader och platser för minnesmåltider, sådana vi bäst se dem på Isola sacra invid Ostia och under St. Peterskyrkan (Schück-Sjöqvist sid. 192, fig. 109). Hela detta staffage gjorde Schück sällsynt levande i sin skildring liksom även den enastående mängd konstverk i förgylld brons och marmor och målningar i portikerna, basilikorna och templen, som omgav romarnas helg och söcken. Ej minst i de sista kapitlens beskrivning av förstörelsen och den begynnande medeltidens rov-

Fig. 1. Från republikens Rom. — Det romerska riksarkivet (Tabularium) med nyligen öppnade valvbågar i arkadfasaden mot Forum Romanum.

Fig. 2. Senantik på Forum Romanum. — Senatens Curia och Forums senaste monument, Fokaskolonnen, ställa emot varandra 300-talets tidstypiska arkitektur och den begynnande medeltidens bruk av klassiska kolonner.

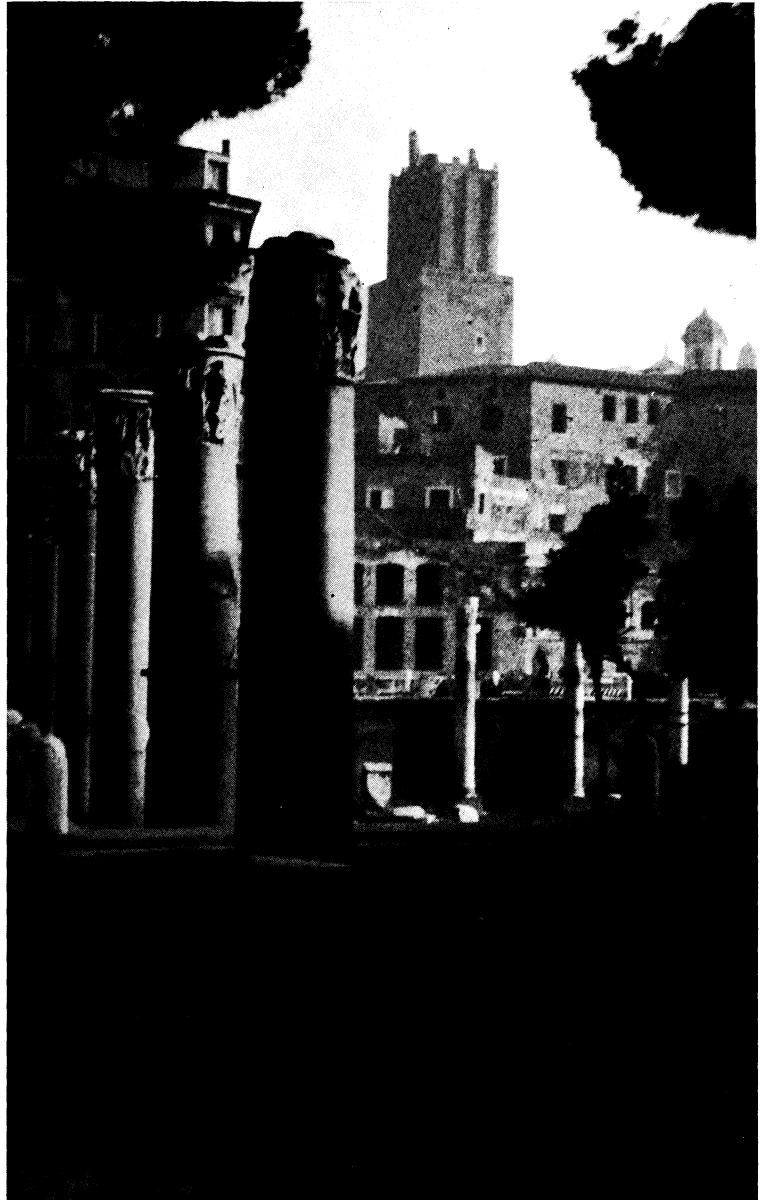

Fig. 3. Romerska praktbyggnader och nyttoarkitektur. — I förgrunden Basilica Ulpia vid Trajanus' forum. Bakom synas varuhus från 100-talet e. Kr. och överst ett medeltidstorn från omkr. 1000 e. Kr. En av Roms nya utsikter!

drift i de monumentala marmorkvarteren gav Schüeck en gripande bouppteckning över Roms rikedom och även över de enskildas lyx.

Samtidigt var emellertid Schüecks framställning en för sin tid förträfflig ledning vid studiet av topografin och arkitekturen, av hela den stora scenen, där historiens världsberömda gestalter trädde fram. Hos Schüeck spela dessa mindre roll än gemene man, men deras skådebana skildrade han med en åskådlighet, klarhet och insikt, som alltjämt imponerar, och därtill med självständighet och egna uppslag. På detta forskningsområde har emellertid tiden ridit fort, sedan Schüecks andra upplaga kom ut. De stora stadsplanarbetena under Mussolinis tid med deras energiska fornvård ha gjort bilden av antikens Rom ofantligt mycket rikare. En fullständig omarbetning av det topografiska och arkitekturhistoriska i framställningen var en tvingande nödvändighet, då Svenska Akademien, som innehar författarrätten till Schüecks samlade arbeten, för några år sedan fattade det lyckliga beslutet att förbereda en tredje upplaga. Det krävande och grannliga uppdraget lämnades åt förutvarande föreståndaren för Svenska institutet i Rom, docent Erik Sjöqvist, och det må genast sägas ut, att han genom den nya upplagan — *Rom, en vandring genom seklerna. Antiken och den tidiga medeltiden* (Stockholm 1949) — löst uppgiften på ett mästerligt sätt. Här har verkligen fin pietet för Schüecks bevarade och ofta återkommande »jag» på ett i mitt tycke beundransvärt sätt förenats med en utmärkt sakkunskap och dess krav på genomgripande bearbetning. Den svårtillgängliga, redan åberopade topografin från grävningarna under St. Peterskyrkan har redan antytt, att det nya även vid illustreringen kommit med ända till pressläggningen. Modernt italienskt och internationellt forskningsarbete, i vilket Svenska institutet i Rom ända sedan 1920-talet och ej minst Sjöqvist själv haft verksam andel och generöst öppnad insyn, har sålunda fått förnya det stora svenska verk om Rom, som jämte Vilhelm Lundströms forskning och Martin P:n Nilssons livsverk för den klassiska fornkunskapen i vårt land främst bildat den vetenskapliga bakgrunden till vår nuvarande starka vetenskapliga tradition i Rom.

Detta allmänna omdöme om Schüecks framställning i dess ursprungliga form och om Sjöqvists helt omarbetade tredje upplaga därav gäller såväl framställningens stora, bärande mittparti — kejsartiden — som de inledande och avslutande kapitlen. Därvid är att märka, att Schüecks senare, ståtligt uppbyggda kapitel »Den första kristna tiden», »Den longobardiska tiden» och »Från

Karl den store till Gregorius VII» ej så mycket berörts av docent Sjöqvists omarbetning. På dessa områden har forskningen i Rom hållit saktare takt. Det är antikkapiteln »Det förhistoriska Rom», »Det arkaiska Rom» — vars byggnadshistoria Sjöqvist framför till omkring 400 f. Kr. (jfr Krister Hanells utmärkta arbete »Das alt-römische eponyme Amt» i Svenska Rominstitutets skrifter, ser. 2, 2, och Einar Gjerstads »Rom grundläggning och dess kungar» i Historisk tidskrift 1949) — och »Kejsartidens Rom», som han ägnat sin mest genomgripande omdaning i fråga om allt vad topografi och arkitektur angår.

Det Schück-Sjöqvistska verket, sådant det nu föreligger, samlar något av en svensk läromening i direktaste samband med forskningen i Rom. Den är förvisso ägnad att förbli en grund för fortsatt arbete och nya upplagor. Ej minst därför sälla sig önskemål till den odelade tillfredsställelsen. Forskningen har för övrigt redan rört på sig under den korta tid, som förgått, sedan Sjöqvist fick sin omarbetning färdig. Vi ha ställts inför frilagda hyddbottnar från järnåldern i Palatinbyn. Professor E. Gjerstad har under hösten 1949 genom en djupgrävning mitt på Forum Romanum vunnit bekräftelse på den metodiska säkerheten i Bonis undersökningar av de äldre kulturlagren under kejsartidens stenläggning ända ned till hyddbottnarna på klippgrunden. Sjöqvist bibehåller termen »villanova-kultur» för dessa äldsta järnåldersbyar på Forum och Palatinen och här och var i Latium. Där skulle man gärna ha en annan terminologi, som klargör forskningens senaste rön om det latinska fornfolkets invandring söderifrån och särställning i förhållande till de andra indoeuropeerna i det egentliga villanovaområdet i Toskana, norra Latium, Umbrien och Bolognatrakten. Här är en hänvisning till svensk forskning på sin plats, nämligen till professor Gösta Säflunds och docent Åke Åkerströms undersökningar och den förträffliga sammanfattning, som vi äga i docent Arne Furumarks »Det äldsta Italien».¹ Mot meningen, att namnet Rom skulle vara etruskiskt, stå en rad skäl och en lång diskussion, som professor Axel Lindqvist sammanfattat i ett elegant och viktigt inlägg (i: »Sverige Italien». Ny följd. H. 3. Sid. 103 ff.).

Efter fornhävdén följer republikens Rom. Det var en vildvuxen, föga ordnad husmassa med få monumentala centra, som omgav den

¹ Uppsala 1947. En lättillgänglig redogörelse av docent Erik Holmberg återfinnes i »Sverige Italien». Ny följd. H. 3. 1949, sid. 61 ff. Festskrift tillägnad Axel Boëthius 18/7 1949.

största, mest skapande periodens romare. Där spelade också tomtbrist, hämmande, nyhetsfientlig konservatism, en Catos misstro mot grekerna och lyxförbud in. Skildringen hade dock kunnat utfyllas med en mer uttrycklig hänvisning till att denna tid likväl var en arkitektonisk nydaningsperiod utan like. Det revolutionerande, nya romerska materialet, murstensmassan, kom i bruk (i varje fall från omkring 200 f. Kr.). Programmet för kejsartidens förstörade marmorklädda arkitektur skapades genom förening av romersk tradition och hellenistisk dekor, måtten vidgades, och stora, enhetliga planlösningar lades upp. Över hela linjen går den republikanska tidens hellenisering och materialbehandling före kejsartiden. Bådadera utgöra dess direkta utgångspunkt. Men — för att se detta i hela dess vidd måste man — det medgives — gå utom Roms murar, till orter som Palestrina, Ferentino och andra, som grandioست ombyggdes i ett stöp, då Sullas och andra fältherrars veteraner fingo jord att odla kring dessa gamla centra för jordbruk och hantverk. Där och i stormännens villor, i Ostias senrepublikanska atrie- och peristylhus av stora mått, som just för närvarande mödosamt studeras under kejsartidsstaden, ser man bytet från erövringarna spela in. Där förstår man även Vitruvius' ord, att vissa romerska arkitekter från republikansk tid skulle ha räknats till samtidens yppersta i den hellenistiska världen, om de fått arbeta i marmor, ej i tuff och travertin. Schüek-Sjöqvists beskrivningar av senrepublikanska storverk i Rom som Pompejsteatern och Tabularium ge oss direkta belägg för detta, men den allmänna synpunkten hade måhända kunnat frigöras.

Med monumentalanläggningar som de sistnämnda befinna vi oss på tröskeln till kejsartiden och dess stora stadsskapelse. I början står ännu Augustus' medborgerligt enkla hus. Recensenten får för sin del bekänna, att han ej är övertygad om att det s. k. »Livias hus» på Palatinen är Augustushuset (sid. 63). På tal om kejsarpalatsen må även sägas, att man kunde ha önskat fullständigare upplysning om den byggnad från Domitianus' tid vid Palatinens fot, i vilken kyrkan Sta Maria Antiqua inreddes på 600-talet. Den var kejsarens audiensrum och portal mot Forum. I Sjöqvists förträffliga skildring av huru de kristna efter segern på 300-talet övertogo profana arkitekturformer skulle denna byggnad ha intagit en särställning. Den är en förelöpare till de kejsrerliga receptionssviter med atriegård, basilika och ett innersta kejsrerligt gemak, som Einar Dyggve tolkat och förstått som *en* av de viktigaste profana förebilderna för den kyrkliga arkitekturen. I detta sär-

skilda fall har den profana byggnaden själv direkt tagits i bruk; dess forna marmorståt och marmorimiterande väggdekor ha fått vika för kristna målningar, vilka för närvarande överflyttats till Istituto di ristauri och konserveras där. Men — invändningar som dessa äro oväsentligheter i den storslagna, åskådliga skildringen, som till sist ställer den lysande skapelsen i marmor och tegelklädd murstensmassa mot förfallet, mot århundradens plundring av den i det längsta till synes outtömliga rikedom. Den 28 maj 1084 kom emellertid det avgörande dråpslaget, den normanniska erövringen. Rom begravdes under sina egna sammanstörtande husmassor.

Mellan denna slutkatastrof för den antika stadens kontinuerliga liv och dess storhetstid ligger en epok, som det hör till det Schüek-Sjöqvistska verkets stora förtjänster att framhäva: det kristna Rom, 300-, 400- och 500-talens Rom med katakombernas minneskult och de tätande skarorna av kyrkor, som tävlade med den hedniska stadens menighetslokaler. I sin allra sista skrift — en på italienska utgiven skildring av det svenska i Rom — framhöll Schüek, att det var till *detta* Rom som Birgittas nitälskan för den eviga staden sökte sig. Till kejsarstaden nådde ej hennes tankar. Det var en storhetstid av säreget slag med sin underbara mosaikkonst, sin stora latinska litteratur, sina rika palats, som vi dessa sista år sett återuppstå i Ostia, en mäktig romersk efterklang före den byzantinska stilens mognad och seger. Bäst nås denna tid genom en rundfärd till Roms mosaiker, till dess titelkyrkor och diakonier med början i Lateranens baptisterium, i den nu restaurerade S. Giovanni e Paolo på Caelius, i Sta Agnese och Sta Costanza, i Sta Maria Maggiore (där det dock är långhusets mosaiker och triumfbågen, Schüek-Sjöqvist fig. 125, icke absiden från slutet av 1200-talet, som böra utgöra studiets utgångspunkt). En eller hellre flera sådana dagar höra till det härligaste i Rom — och Schüek-Sjöqvist ger en ypperlig ledning också därvid.

För den, som aldrig kan glömma intrycken av den första upplagan av Schüeks Rom, är det förvisso en särskilt stor tillfredsställelse att se detta verk rustat att åter fylla en stor uppgift och förnya en stor tradition, så som det blivit genom Erik Sjöqvist. Och man känner sig tacksam mot utgivaren icke blott för hans eminenta sakkunskap utan även för att han med säker stilkänsla mäktat bevara bokens ton och stämning. Någon gång har detta fått ske även med risk att nytt och gammalt stöter samman. Så läser man alltjämt i den nya upplagan Schüeks klagomål över den gamla liberala tidens svaga kommunala myndigheter och deras

försyndelser mot monumenten i Rom. Det har redan något av historisk idyll över sig — ej minst då man betänker hur obesvärade kritikern är av alla illdåd, som gjorts och gjordes mot gamla värden i hans egen hemstad Uppsala. Man skulle kanske önskat, att Sjöqvist låtit mer rättvisa vederfaras den mycket betydande arkeologen Boni. Den i Roms nyare hävder något förfarne ser nog eljest enbart med intresse klagan från förgångna år oförmedlat ställas emot Sjöqvists klara, sakliga kritik och värdering av fornvärden under Mussolinis tid och vad som då räddades trots en stor stadsplanereglering. Det är klart, att de myndigheter, som till exempel förde Corso Vittorio Emanuele genom staden och uppkallade Gregorovius till hans lågande protest, högst betydligt stå tillbaka för mellankrigstidens arkeologer och stadsplanerare i Rom. Men en läsare, som ej helt är inne i tidens skiften vid Tibern, skall måhända känna sig något förvirrad, då han utan tydlig åtskillnad finner klagan över den gamla goda tidens skröplighet och Sjöqvists besinningsfulla ståndpunktstagande till Mussoliniepokens raska tag, fel och förtjänster. Det är röster från två epoker, som tala så att säga varannan gång men i en inre förbundenhet genom studier, intresse och en stor upplevelse, som gör deras romerska bok till en förnyad enhet och helhet.

I professor H. P. L'Oranges nyutgivna bok »Rom efter förvandlingen» (Oslo 1949) finns det — för att använda ett gammalt uttryck — ingen näck i vattnet, ingen genklang från Bellis och de gamla liberalernas Rom. Denne betydande norske lärde har med hela sin intensitet som student och forskare upplevt Mussolinis och Caesarernas Rom. Nu ha gudskelov spadarna hejdat sig, som häromdagen en ledande romersk arkeolog sade. Tiden för överblick är inne. Den åsyftade Romspecialisten har tagit tillfället i akt att tillsammans med den ypperlige kännaren av romersk arkitektur, arkitekt Italo Gismondi, utgiva en helt enkelt outhärlig karta över Roms antika ruiner inlagda i det moderna gatunätet: *Forma urbis Romae imperatorum aetate delineaverunt Josephus Lugli et Italus Gismondi*. Och professor L'Orange har givit oss en livfullt och väl skriven, mycket nyttig översikt av allt det nya, som kommit i dagen under mellankrigstiden, som han benämner Mussolinis tidsskede i den eviga stadens växlingsrika liv. Boken utmärkes av en vankfri saklig säkerhet och precision — utom möjligen på en enda punkt. Sedan läsaren på första sidan vederbörligen upphetsats genom att se S. Lorenzo fuori le Mura i ruiner efter bombningen 1944, får han veta, att »störste delen av hele byg-

ningens fresko- og mosaikkutsmykning (sank) i grus», för att senare i kapitlets avslutning få höra, att det verkligt omistliga i kyrkan, den fornkristna kyrkan från 300-, 400- och 500-talen, som utgör den nuvarande förstorade kyrkans östra halva, och dess 500-talsmosaik på triumfbågens östra sida äro oskadda.

Efter detta skrämnskott flyter skildringen fram med livfull och behaglig saklighet. Det första kapitlet, »Roms regulering», skulle jag vilja förlikna vid ett brev till hemmavarande Romfarare. De få där besked om hur det gått med alla älskade platser, vad som kommit i dagen, vad som finns kvar. Man skulle blott ha önskat, att författaren förklarar för sina läsare och vänner, att bakgrunden till hela omdaningen är, att Rom vuxit från ett befolkningsantal på mindre än en miljon till över två miljoner, sedan han och jag på 1920-talet blevo andligen bofasta i staden. Den stora omdaningen hade sin grund i nya livsbehov ej i steril strävan efter ökad glans genom frilagda ruiner. Såden blev en på många håll retoriskt utnyttjad bieffekt av ett praktiskt stadsplanearbete av stora mått. Ur en annan synpunkt sett var omsorgen om ruinerna ett utslag av förebildlig, målmedveten fornvård, vilken fördelaktigt skiljde sig från den vanvård, över vilken Schüek jämrar sig. Har man haft förbindelse med de män, som hade det direkta arbetet om hand, träder den senare synpunkten helt i förgrunden. Man kan då även konstatera, att den gångna perioden, för allt vad den inneburit av skeppsbrott, våld och våld, på detta särskilda område lämnat ett arv av större sakkunskap och målmedvetenhet efter sig.

L'Oranges andra kapitel »Romersk kontrapunkt» ger besked om hans egna studier av den sena, expressiva romerska konsten, om dess nya värden, dess motsättning mot den klassiska konstens förälskelse i livet, dess besjälade — allt detta, som L'Orange för nordisk publik redovisat i det geniala arbetet »Fra antikk til middelalder. Fra legeme til symbol» och nu ytterligare utvecklats i ny riktning genom »Keiseren på himmeltronen» (1949. Båda på Dreyers förlag. Oslo). Här — liksom också på andra ställen i boken — bryter L'Oranges nyskapade forskning och dess mångfaldiga resultat igenom vägvisarens åskådliga, sakligt nogräknade redogörelse med något av sällsynt medryckande forskarkraft. Så rustad går skildringen till de republikanska templen på Piazza Argentina, till Augustus' Mausoleum och fredsaltare, kejsarfora och varuhuset utanför Trajanus' forum, till Diocletianus' curia och Venus' och Roms tempel vid Forum Romanum.

Den storslagna vandringen genom allt detta, som fogats till

Roms stadsbild från senare delen av 1920-talet och framåt, fortsattes i Vatikanska museet och Konservatorspalatset med ett kapitel om under krigsåren funna kejsartidsreliefer. Viktigast äro en rad glansfulla plattor, där bland klassicistiskt formade gestalter och ansikten kejsare i realistisk romersk stil framträda som mittfigurer. Dessa plattor ha aldrig eller endast kort tid använts. De ha hamnat på ett magasinsområde för skulptur på Marsfältet, och där ha de återfunnits — en lysande illustration till att man i kejsarstaden kunde finna konst på lager. Man behövde ej ovillkorligen riva monumentalbyggnader för att sammanbringa en reliefsamling från olika tider, som till exempel på Konstantins triumfbåge. Varför ha relieferna i fråga kasserats? Det är uppenbart, att det gått politik i den kalla, kräsna men ädelt formsäkra klassicistiska hovkonst, som präglar dessa reliefer. Men vad gälla de? Alla äro ense om att Vespasianus är centralgestalten på den ena reliefen. Förste utgivaren F. Magi och med honom L'Orange förstå den som en skildring av Vespasianus' triumfatoriska återkomst till Rom och möte med sonen Domitianus år 69 e. Kr. Vid tolkningen av den andra reliefen synes mig L'Orange missförstå motivet. Enligt Magi och den senaste tolkaren K. Schefold i *Atlantis* 1949 se vi Roms skyddsgudar och senatens genius nästan truga den motspänstige kejsaren till handling. L'Oranges mening, att denna platta skulle som motstycke till Vespasianus-reliefen skildra en Domitianus' festliga återkomst till Rom, strider mot hela stämningen och rörelseschemat. Magi tror, att vad man genom relieferna velat visa för folket är kejsar Domitianus' nästan påtvingade avfärd till ett impopulärt krig. Schefold däremot menar, att båda relieferna återge fredliga statsakter, som skulle legitimera Nerva vid hans tillträde efter Domitianus' mord år 96 e. Kr. De skulle vara från Nervas tid och ej ha något med Domitianus att göra. Medan Nerva på den ena som ung konsul står vid Vespasianus' sida, skulle vi enligt Schefold på den andra se honom söka avböja den farofyllda hedern att bli kejsare; detta var, som det nyligen visats, en stående ceremoni vid kejsarvalen. Magi och L'Orange mena, att mittfiguren på denna senare platta efter Domitianus' död och dom omarbetats och fått Nervas drag. Enligt Schefold har den från början varit Nerva. Hans korta regeringstid (96—98 e. Kr.) förklarar, varför relieferna aldrig kommo till användning.

Politiska monument kunna ha sina öden både i antik och modern tid! Nu ha vissa av de här omtalade stora reliefplattorna blivit funna i påvestaten, under la Cancelleria vid Corso Vittorio Em-

manuele, men en av dem under trottoaren utanför. De förra kommo till Vatikanen, den senare till Konservatorspalatset. Numera väntar man dock som bäst på att denna sistnämnda genom ett byte skall få förenas med den vackra uppställningen på en gård i Vatikanska museet. Det blir ett lyckligt slut på en typiskt romersk, traditionsmättad återföreningskomedi i gammal god stil. Tragiskt, fullt av vår tids höjda, retoriska bombasmer och vådeldar är däremot Nemiskeppens öde. Först den stora reklamen kring Nemsjöns sänkning och skeppens utomordentligt skickliga bärgning, så, till sist, en tysk officer, som i meningslöst raseri bränner upp alltsamman! Lyckligtvis ligger mellan denna början och detta slut exakt och förtjänstfull italiensk forskning. Dess resultat ha fått bli epilog i professor L'Oranges bok. Den kunde ha haft ännu större kulturhistoriska utsikter, om författaren erinrat sig professor Axel W. Perssons sammanställning med hellenistiska praktskepp (i Svenska Rominstitutets skrifter 4), men även så som kapitlet nu står, är det utmärkt och en väl funnen avslutning på en sakrik och väl skriven bok.

För L'Orange fram Roms nyheter, så ger i stället Romprofessorn Giuseppe Lugli en skildring av det gamla, kända monumentbeståndet i sin bok »Det antika Rom» (Lund 1949). Boken, som översatts till svenska av en av våra trognaste romarinnor, Frida Billberg, är en sammanfattning av mycket anlitade och kända framställningar från omkring 1930. De senare decenniernas fynd, som så rikhaltigt behandlas både av Schück-Sjöqvist och L'Orange, äro i Luglis bok ofullständigt och knapphändigt skildrade. Författarens egen stora framryckning som arkitekturhistoriker har även ägt rum under senare år, och sitt historiska sinne har han ej heller mobiliserat i denna bok. Men den har andra betydande förtjänster. Den är en fullständig, ytterst kunnig, klart och livligt skriven skildring av Roms antika ruiner. En romare talar om sin egen stad med både lärdom och den förtrogenhet, som endast bofasthet ända från barna- och skolår kan skänka. Värdfull är också den direkta kontakt med italiensk forskning och dess synpunkter, som boken förmedlar. I dessa avseenden är Luglis Romskildring ett mycket glädjande tillskott till vår litteratur — vare sig man sedan tager Lugli, Schück och L'Orange till hjälp vid hemmastudier eller på den eviga stadens gator och torg eller som samlande läsning efter en Romresa med allt vad de då kunna skänka av klarnad överblick och önskan att återvända till vad man sett eller förbigått.